

BEATA BURSKA-RATAJCZYK

**Realizacja
funkcji perswazyjnej
w tekstach gwarowych**

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

**Realizacja
funkcji perswazyjnej
w tekstach gwarowych**

40 LAT

WYDAWNICTWA
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

BEATA BURSKA-RATAJCZYK

**Realizacja
funkcji perswazyjnej
w tekstach gwarowych**

 WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2013

Beata Burska-Ratajczyk – Katedra Współczesnego Języka Polskiego, Instytut Filologii Polskiej
Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki, 90-514 Łódź, al. Kościuszki 65

RECENZENT

Janina Gardzińska

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Dorota Stępień

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁA

Barbara Grzejszczak

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. 6082/2012

ISBN (wersja papierowa) 978-83-7525-856-1
ISBN (ebook) 978-83-7969-598-0

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: księgarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	9
ROZDZIAŁ I. Problematyka perswazji w języku i w tekście	27
1. Przeobrażenia w komunikacji mieszkańców wsi – status dialektów wobec współczesnej polszczyzny	27
2. Uwarunkowania socjologiczne, psychologiczne i kulturowe komunikacji językowej a zjawisko perswazji	30
3. Pojęcie perswazji i zasięg oddziaływań perswazyjnych	38
3.1. Czynniki warunkujące przekaz perswazyjny	40
3.2. Sposoby definiowania perswazji	40
4. Historia i stan badań nad perswazją	41
4.1. Różne ujęcia perswazyjnej funkcji języka	42
4.2. Opracowania dotyczące różnych aspektów perswazji językowej	49
5. Komunikacja a perswazja	54
5.1. Definicja komunikacji językowej	54
5.2. Komunikacja interpersonalna a perswazja	55
5.3. Komunikacja bezpośrednia a perswazyjność przekazu	59
6. Perswazja a manipulacja językowa – określenie pojęć, stan badań	64
ROZDZIAŁ II. Środki wyrażania perswazji	75
1. Leksykalne środki perswazji	75
1.1. Wartościowanie, rodzaje wartości i sposoby wartościowania	75
1.1.1. Wartościowanie bezpośrednie. Wyrażanie ocen za pomocą słownictwa wartościującego – wyrazy wprowadzające pozytywną lub negatywną ocenę ..	77
1.2. Leksyka potoczna	82
1.3. Leksyka obca	84
1.4. Zapożyczenia wewnątrzjęzykowe – słownictwo pochodzące z innych odmian języka ..	87
1.5. Wyrazy modne	89
1.6. Neologizmy	90
1.6.1. Neologizmy słowotwórcze	91
1.6.2. Derywaty złożone	94
1.6.3. Neosemantyzmy	95
1.7. Stereotyp jako środek wartościowania	95
1.8. Słownictwo normatywne	101
1.9. Wyrazy uogólniające	101
1.10. Perswazyjny walor danych liczbowych	102
1.11. Rozbudowana synonimika a intensywność ocen	105
1.12. Antonimy	113
1.13. Polisemia	116
1.14. Homonimia	117

1.15. Wulgaryzmy	118
1.16. Nazwy własne	121
1.16.1. Antroponimy	122
1.16.2. Hipokorystyka imienne	122
1.16.3. Bezpośrednie zwroty do rozmówcy	124
1.16.4. Nazwiska	126
1.16.5. Przewiska	126
1.16.6. Nazwy narodowości	127
1.16.7. Toponimy	128
1.16.8. Przekształcenia nazw własnych	129
1.16.9. Nazwy pseudoonomastyczne	130
2. Przekształcenia semantyczne w tekstach gwarowych a mechanizm przekonywania i nakłaniania	131
2.1. Epitet	132
2.1.1. Epitet sprzeczny	134
2.2. Środki metaforyczne o funkcji perswazyjnej	134
2.3. Struktury metaforyczne – klasyfikacja semantyczna	137
2.4. Animizacja i antropomorfizacja	140
2.5. Peryfrazja	141
2.6. Hiperbola	142
2.7. Eufemizmy jako środki perswazji	143
2.8. Porównanie	146
3. Ironia – jej rodzaje i funkcje	147
3.1. Kontrast a wyrażanie postawy ironicznej	149
3.2. Leksyka, frazeologia, metaforyka, gra słów, znaczeń jako element ironii	150
3.3. Deminutywum jako znak ironii	151
3.4. Ironiczne porównania	153
3.5. Pytania ironiczne	154
3.6. Pochwała jako strategia wprowadzania ironii	155
3.7. Pozajęzykowe sygnały ironii (ton głosu, gesty, mimika)	156
4. Związki frazeologiczne jako środek perswazji	158
4.1. Frazeologia gwarowa. Pojęcie <i>frazeologizm gwarowy</i>	159
4.2. Frazeologizmy potoczne	160
4.3. Frazeologizmy o ograniczonym zasięgu występowania	161
4.4. Innowacje frazeologiczne	164
4.4.1. Innowacje rozwijające	165
4.4.2. Innowacje skracające	165
4.4.3. Kontaminacje frazeologiczne	166
4.4.4. Innowacje wymieniające	166
4.4.5. Innowacje regulujące	167
4.4.6. Dopełnienie jednostki frazeologicznej	168
5. Intertekstualność jako atrakcyjny środek strategii perswazyjnej	169
5.1. Nawiązania do wydarzeń historycznych i współczesnych	171
5.2. Odwołania polityczne	172
5.3. Odniesienia do znanych tekstów	172
5.3.1. Odwołania do Biblii	173
5.3.2. Piosenki ludowe	173
5.4. Przysłowia jako skuteczny chwyt perswazyjny	175
5.4.1. Przysłowia wspólnoodmianowe	175
5.4.2. Przysłowia ludowe	176

5.5. Gwarowe powiedzenia	178
5.6. Rymowanki	178
5.7. Stylizacja a stylizowanie. Typy stylizacji	179
5.7.1. Nawiązania gatunkowe	180
5.7.2. Stylizacja na idiolekt	180
5.7.3. Stylizacja na język obcy	181
6. Środki morfologiczne stosowane w celu kształtowania opinii i odbioru rzeczywistości zgodnie z intencją nadawcy	182
6.1. Kategorie gramatyczne	182
6.1.1. Kategoria gramatyczna osoby – czasownikowe formy 1 i 2 os. l. poj., 1 i 2 os. l. mn. oraz odpowiadające im zaimki <i>ja, ty, my, nasz</i>	182
6.2. Kategoria trybu	183
6.2.1. Tryb oznajmujący	183
6.2.2. Tryb rozkazujący	184
6.2.3. Bezpośrednie zwroty do nadawcy – używanie 2 os. l. poj. i 2 os. l. mn.	185
6.2.4. Tryb warunkowy (przypuszczający)	187
6.3. Czasowniki modalne	187
6.4. Kategoria czasu	188
6.4.1. Czas teraźniejszy	188
6.4.2. Czas przyszły	188
6.4.3. Czas przeszły	189
6.5. Konstrukcje nieokreślone	189
6.6. Aspekt czasownika	190
6.7. Kategoria stopnia	190
6.7.1. Stopień równy	190
6.7.2. Stopień wyższy	191
6.7.3. Stopień najwyższy	191
6.8. Środki słowotwórcze jako wykładniki pozytywnych i negatywnych emocji	191
6.8.1. Deminutywa i augmentatywa rzeczownikowe	192
6.8.2. Ekspresywizmy rzeczownikowe	193
6.8.3. Deminutywa przymiotnikowe i przysłóvkowe	194
7. Środki składniowe a perswazyjność przekazu	195
7.1. Pojęcie składni emocjonalnej	195
7.2. Składnia wewnątrzypowiedzeniowa	196
7.2.1. Podmiot	196
7.2.2. Orzeczenie	196
7.3. Typy wypowiedzeń a perswazyjność przekazu	198
7.3.1. Równoważniki zdań	198
7.3.2. Zdania pojedyncze nierozwinięte: oznajmujące, żądające, pytajne	199
7.3.3. Zdania pojedyncze rozwinięte: oznajmujące, żądające, pytajne	200
7.4. Zdania złożone	201
7.4.1. Zdania współrzędne w funkcji ekspresywnej	202
7.4.2. Wypowiedzenia złożone podrzędnie	203
7.5. Zdanie eliptyczne	204
7.6. Parenteza	205
7.7. Aposjopeza	206
7.8. Zdanie pytajne	207
7.9. Modulant	210
7.10. Presupozycja	212

7.11. Kompozycja tekstu	213
7.12. Powtórzenie jako emocjonalne zaakcentowanie sądów	213
7.13. Paralelizm syntaktyczny	215
7.13.1. Anafora	215
7.13.2. Epifora	216
7.14. Szyk wyrazów	216
7.15. Sposób łączenia zdań	217
7.15.1. Asyndeton	218
7.15.2. Polisyndeton	218
7.16. Pauza uczuciowa	219
7.17. Wykrzyknienie	219
8. Pojęcia <i>argumentowanie</i> , <i>argumentacja</i> , <i>argument</i>	221
8.1. Typy argumentacji	223
8.1.1. Argumentacja odwołująca się do natury	223
8.1.2. Argumentacja podkreślająca zaangażowanie w pracę	224
8.1.3. Argumentacja ukierunkowana na przewidywanie przyszłości	224
8.1.4. Argumentacja odwołująca się do podnoszenia wiedzy	225
8.1.5. Argumentacja odwołująca się do interesów materialnych słuchacza	225
8.1.6. Argumentacja odwołująca się do wiary religijnej	226
8.1.7. Argumentacja podkreślająca więzi międzyludzkie	226
8.2. Techniki erystyczne	227
8.2.1. Technika autorytetu	227
8.2.2. Technika porównań i przykładu	230
8.2.3. Technika nagromadzenia, akcentowania	230
8.2.4. Technika uprzedzania zarzutów	230
9. Komunikacja niewerbalna jako element wzmacniający perswazyjność przekazu	231
9.1. Specyfika tekstów mówionych	232
9.2. Wizualne komponenty przekazu	232
9.3. Parametry akustyczne	235
9.4. Perswazja gestu	239
9.5. Dźwięki paralingwistyczne	239
9.6. Dystans fizyczny między rozmówcami	241
Podsumowanie	243
Bibliografia	253
Résumé	277
Od Redakcji	279

Wstęp

Cel opracowania i założenia metodologiczne

Bezpośrednią inspiracją do podjęcia badań nad perswazją w wiejskiej wspólnocie językowo-kulturowej był brak publikacji o zjawisku w opracowaniach z zakresu dialektologii, problematyka ta pozostawała niezauważona przez środowiska językoznawcze. Mechanizmy przekonywania, występujące w sferze codziennych zachowań językowych mieszkańców wsi, nie były dotąd przedmiotem badań i nie ma publikacji, która stanowiłaby syntetyczny i w miarę całościowy wykład na ten temat (zob. Labocha 1999). K. Pisarkowa (1994) wskazywała, że pragmatyczna funkcja gwary jako narzędzia kształtującego opinie, przekonania i postawy ludzkie nie była obiektem osobnych analiz, a perswazja, mimo funkcji, jaką pełni w kontaktach interpersonalnych, nie posiada w polskich badaniach dialektologicznych opisu na płaszczyźnie synchronicznej.

Ponieważ *perswazja* bywa rozmaicie pojmowana, a definicje pojęcia, występujące w opracowaniach, niekiedy znacznie się od siebie różnią, jako podstawę rozważań przyjmuję definicję perswazji językowej, sprecyzowaną przez W. Pisarka (2006: 144–145), który ujmuje ją jako: „proces świadomego namawiania, nakłaniania, przekonywania kogoś do czegoś lub odradzania komuś czegoś, polegający na wykorzystaniu argumentacji słownej, a więc wykluczający użycie siły”. Perswazję rozumiem jako swoistą funkcję języka, która obejmuje swym zasięgiem wszystkie płaszczyzny tekstu: leksykę, semantykę, frazeologię, składnię, a także językowy obraz świata.

Zakładam, że można mówić o interpersonalnej retoryce tekstów gwarowych, ujawniającej się na poziomie wypowiedzi. Wychodzę z założenia, że język, będąc narzędziem komunikacji, oddziałuje na podmioty biorące udział w procesie obustronnego przekazywania informacji, czyli na nadawcę i na odbiorcę, co wynika ze zwrotności, czyli dialogowości komunikacji. Uważam, że w ramach codziennych stosunków międzyludzkich, wszędzie tam, gdzie ludzie spotykają się i przebywają ze sobą, mogą się uruchamiać pewne mechanizmy perswazji, występują one także w bezpośrednich, nieoficjalnych rozmowach, obejmujących konwersację mieszkańców wsi. Jak wskazują badania (zob. Ziemska 1975; Mikułowski-Pomorski, Nęcki 1983), uczestnictwo w grupie rodzinnej czy społeczności lokalnej, czyli w grupach opartych na relacjach „twarzą w twarz”, sprzyja perswazji, ponieważ ludzie bardziej wierzą swoim znajomym niż mediom, wzory zachowań

i wartości kształtują się przede wszystkim w relacjach bezpośrednich, w których treści przekazywane przez tradycję o wiele więcej znaczą niż treści przekazywane przez mass media.

S. Reczek (1973: 92) w języku wsi upatruje najlepiej zachowanego pragmatyzmu językowego, „lud bowiem [...] kieruje się zdrowym odwiecznym instynktem językowym, czyli [...] naturalnym wyczuciem systemu językowego”. Językoznawcy podkreślają, że badania pragmatycznej funkcji gwary mają szczególne znaczenie w sytuacji przeobrażeń kulturowych, które nieuchronnie prowadzą do dezintegracji i zaniku polszczyzny ludowej. K. Ożóg (1998b: 125) wskazuje, że: „[...] język wsi polskiej na przełomie XX i XXI w. jest nadal zjawiskiem bardzo interesującym i należy podjąć szerokie badania dialektologiczne i socjolingwistyczne, aby ten fenomen dokładnie opisać”.

Przedmiotem badań uczyniono *dyskurs perswazyjny* (por. Pisarek 2006: 40), który traktuję jako narzędzie komunikacji związane z kontekstem społecznym, charakteryzujące się użyciem języka (lub innych kodów), które faworyzuje pewne słownictwo, składnię, gatunki wypowiedzi itp. Przyjmuję, że *dyskurs* (zob. Grabias 1994: 231) to ciąg zachowań językowych powiązanych tematem, celem i sposobem ukształtowania wypowiedzi. Istotnym rysem dyskursu niepublicznego jest ograniczoność odbiorców. Ujmuję dyskurs podobnie jak A. Duszak (1998) jako: *jednostkę komunikacyjną* (nośnik informacji), *obiekt funkcjonalny* (tzn. wypełniający inne funkcje niż tylko informacyjne), *obiekt fatyczny* (zapis śladów autora i odbiorcy), *obiekt*, który tworzy świat lub światy, *nośnik systemu wartości* i *realizację konwencji gatunkowych*. Uważam, że dzięki dyskursowi, który jest wypowiedzią o określonych regułach logicznych, opierających się na argumentacji, jednostka może oddziaływać na innych. Dyskurs staje się także *czynnikiem sprawczym organizowania tekstu*, nadawca rozwijający dyskurs odnosi się do określonej rzeczywistości, wyraża w nim siebie, ale kieruje go do określonego rozmówcy. Analiza dyskursu ma na celu zbadanie strategii perswazyjnych stosowanych przy tworzeniu wypowiedzi na tle określonych wzorców społecznych i kulturowych. Zachowania komunikacyjne i powstające w ich trakcie zróżnicowane gatunki wypowiedzi interesują mnie w perspektywie realizacji perswazyjnej funkcji języka. Zagadnienie ujmuję z różnych perspektyw badawczych, z uwzględnieniem pragmatycznych (por. Pisarkowa 1976b: 265–279; Awdiejew 1987), psychologicznych (zob. Kurcz 1976), socjologicznych (por. Lubaś 1979a: 11–27; Lubaś 1979b: 139–147; Hymes 1980: 41–82) oraz kulturowych aspektów (zob. Bugajski 1993; Bartmiński 2001a: 13–22).

Badaniami objęto płaszczyznę interakcyjną w zakresie działań związanych z językiem i komunikacją pozasłowną nadawcy, czyli wszystkie możliwe zachowania komunikacyjne, które mogą wywołać w odbiorcy określone przeżycia, myśli i zachowania zgodne z intencjami nadawcy. W analizie zagadnienia perswazji językowej przyjęto założenie, że leksyka służy rozmówcy do tworzenia określonego intencjonalnego obrazu rzeczywistości. Słowo jest podstawowym,

uniwersalnym i wygodnym w praktyce tworzywem perswazji językowej, ponieważ w relacjach międzyludzkich przekonywanie przebiega przede wszystkim na obszarze słowa mówionego. Ważne jest znaczenie leksemów, cechy konotacyjne towarzyszące desygnacji oraz właściwości słowotwórcze wyrazów, które odkrywają sposób ujmowania świata przez rozmówcę. Perswazja jest widoczna na różnych poziomach języka, obejmuje również komunikację pozawerbalną, toteż obiektem badań uczyniono językowe, pozajęzykowe i paralingwistyczne środki wykorzystywane w celach perswazyjnych. Badano zjawisko na gruncie codziennej komunikacji mieszkańców wsi w kontekście jej społecznych uwarunkowań związanych z różnymi rolami społecznymi, zmiennością kontaktu językowego i statusem społecznym rozmówców. Analizie poddano wypowiedzi w naturalnej sytuacji mówienia, kiedy rozmówcy swobodnie ujawniają swoje uczucia i oceny wobec rzeczywistości. Komunikacja w nieformalnych relacjach międzyludzkich, obejmujących bliskie więzi interpersonalne: rodzinne, przyjacielskie, sąsiedzkie, szczególnie zaś w układzie hierarchicznej równości, jest oparta na przywiązaniu, zaufaniu, niekiedy bezwarunkowej akceptacji rozmówcy.

Z socjolingwistycznego punktu widzenia środowisko, w którym człowiek przebywa, stanowi ważną wspólnotę komunikacyjną, która oddziałuje na jednostkę w sposób długotrwały i bezpośredni. W relacjach rodzinnych i sąsiedzkich mamy do czynienia z bezpośrednim kontaktem, opartym na bliskiej więzi łączącej nadawcę i odbiorcę, a jak wiadomo, bliska znajomość i zaufanie to czynniki, które zwiększają szansę na skuteczność perswazji (zob. Pisarek 1974: 175–179). Lokalne społeczności stanowią niewielkie grupy oparte na kontaktach bezpośrednich, osobistych, o dużym stopniu zaangażowania emocjonalnego.

Komunikacja perswazyjna w bezpośrednich kontaktach była przedmiotem badań zachowań komunikacyjnych młodzieży. G. Marwell i D. Schmidt wyodrębnili cztery ogólne *strategie służące nakłanianiu: strategię możliwych korzyści lub strat, strategię zaszczytu, strategię samopotępienia*; w latach 80. podział uzupełniono o dwie kolejne strategie: *strategię przenoszenia kompetencji i strategię konformizacji* (zob. Nęcki 1996a: 72–75).

Celem opracowania jest poszerzenie zasięgu badań nad przekonywaniem o nowy materiał językowy. Chodzi o pokazanie rozmiaru i dynamiki zjawiska w obszarze konwersacji, w którym panuje znaczna swoboda komunikacyjna, o porównanie repertuaru technik i środków językowych stosowanych w perswazji, o wskazanie uniwersalnych, wykorzystywanych w różnych typach dyskursu oraz wyróżnienie charakterystycznych dla komunikacji ludowej, wynikających z odmienności warunków, w których przebiega komunikacja. Zbadanie zależności, jakie istnieją między środkami oddziaływania używanymi w komunikacji potocznej a tymi, które mają zastosowanie w różnych odmianach stylistycznych współczesnej polszczyzny, w języku polityki, w reklamie, literaturze czy dydaktyce itp., może posłużyć do dalszych badań językowych rozszerzających i syntetyzujących pole badawcze zjawiska.

Różnice w zakresie repertuaru środków stosowanych w nakłanianiu w sferze komunikacji potocznej i publicznej wynikają z faktu, że język zapewnia nieograniczone niemal możliwości wyboru elementów, którymi mówiący potencjalnie dysponują w danej sytuacji konwersacyjnej. S. Grabias (1994: 231), który wyróżnia sprawność systemową, komunikacyjną, sytuacyjną i pragmatyczną, pisze: „człowiek w swoich zachowaniach językowych jest zdeterminowany i kreatywny jednocześnie, są bowiem sytuacje, w których mówiący zachowują się analogicznie, ale są i takie, w których nie sposób doszukać się istotnych podobieństw”. W badanych tekstach (por. Żydek-Bednarczuk 2005; Kamińska-Szmaj, Piekot, Zaśko-Zielińska 2006; Mazur, Rzeszutko-Iwan 2006) szczegółowo koncentrują się na zagadnieniu sprawności pragmatycznych nadawcy, które mają służyć osiągnięciu założonego celu wypowiedzi.

W wielu sytuacjach podstawowym celem, jaki ma spełniać język, poza przekazywaniem informacji, jest wyrażanie pewnych idei, które służą zaspokojeniu określonych potrzeb i dostarczają korzyści uczestnikom komunikacji. Na ten przejaw porozumiewania się zwracano uwagę od dawna. „Klasyczna pochodząca od Arystotelesa, definicja istoty człowieka głosi, że człowiek jest żywą istotą, która posiada *logos*. [...] Greckie słowo ‘*logos*’ oddawano więc przez ‘*rozum*’ lub ‘*myślenie*’. W istocie słowo to oznacza jednak również – a nawet przede wszystkim – ‘język’. [...] Tylko człowiekowi dany jest *logos*, by mógł ujawniać innym, co jest korzystne, a co szkodliwe, i przez to zarazem to, co jest słuszne, a co niesłuszne” (Gadamer 1979: 47).

Język jest narzędziem poznawania i opisywania rzeczywistości, ale zawiera się w nim i ujawnia także intencja nadawcy, a opis konkretnych aktów mowy dostarcza informacji o sposobach konceptualizacji owych intencji, ponieważ jak twierdzi H. Lemmermann (1997: 13): „Wygłaszanie własnych opinii i polemizowanie z cudzymi to istotne elementy międzyludzkiej komunikacji”.

Komunikację rozumiem jako złożony proces interakcji, czyli zbiór działań językowych i pozajęzykowych mających określony cel, komunikowany przez nadawcę, który odbiorca odczytuje i interpretuje. W komunikacji istotne znaczenie ma aktywna postawa odbiorcy, który nie tylko przyjmuje to, co przedstawił nadawca, ale równocześnie porównuje, interpretuje i ocenia jego wypowiedź. Badacze komunikacji językowej wskazują dwa typy zachowań człowieka: *reaktywne* – zachodzące w rzeczywistości biologiczno-fizycznej, mające uwarunkowanie genetyczne, obligatoryjne dla całego rodzaju ludzkiego oraz *aktywne*, tzn. działania polegające na celowości, skierowane na zmianę stanów rzeczy, obejmujące przede wszystkim rzeczywistość psychiczną i społeczną człowieka. Zdaniem S. Grabiasa (1997: 216) właśnie działania językowe oraz odpowiednie intencje nadawcy (zob. Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2006) są obiektem *pragmalingwistyki*. Współtwórca współczesnej pragmalingwistyki J. L. Austin (1987) zwrócił uwagę, że zachowania komunikacyjne człowieka mają nie tylko aspekt *aktywny, celowy (finitywny), perspektywiczny – po co się mówi?*, ale

także aspekt *reaktywny, przyczynowy (kazuatywny), retrospektywny – dlaczego się mówi?*

Zjawisko perswazji, stanowiące dość szeroki obszar komunikacji, traktuję jako rozmaite działania przygotowujące komunikację i towarzyszące jej procesowi, takie np. jak: hierarchizacja przekazywanej informacji, apelacja do odbiorcy, argumentacja oraz wszystkie inne środki werbalne i pozawerbalne sprzyjające skuteczności zastosowanych aktów mowy. Przyjmuję, że komunikacja perswazyjna to zjawisko związane z interakcyjnym charakterem języka, rządzące się pewnymi zasadami, którego opis wymaga również szczegółowych badań kulturowych, bowiem o tym, czy dana wypowiedź zostanie odebrana jako perswazyjna, czy nie, decyduje konkretna sytuacja mówienia (niekoniecznie jej typ), w szczególności zaś partnerzy mówienia i ich wiedza o sobie – kontekst wypowiedzi.

Ponieważ intencje nadawcy nie podlegają bezpośredniemu oglądowi, przyjmuję bardzo szerokie rozumienie perswazji językowej. Uważam, że może ona mieć różne formy, może nią być wypowiedź o funkcji impresywnej, dyrektywne akty mowy, których celem jest wywarcie wpływu na odbiorcę, skłonienie go do jakiegoś działania i wiele spośród deklaratywnych czy ekspresywnych aktów mowy, które również sterują zachowaniami interlokutora.

Określenie granic zjawiska i klasyfikacja różnych działań perswazyjnych należy do najtrudniejszych zadań w badaniach procesu komunikacji językowej. Podjęte w pracy zagadnienia ujmuję w perspektywie szeroko pojętej pragmatyki językowej, to jest intencjonalnego użycia języka przez nadawcę w konkretnym akcie komunikacji w celu wywołania określonych reakcji odbiorcy. Metodologiczne podstawy opracowania zakładają zastosowanie teorii aktów mowy w jej klasycznym kształcie przyjętym przez J. L. Austina i rozwiniętym przez Searle'a. W teorii aktów mowy zakłada się, że każda wypowiedź ma trzy aspekty: jest po pierwsze *lokucją*, czyli fizycznym zachowaniem; po drugie *illokucją*, czyli robieniem czegoś za pośrednictwem tej lokucji (mówiąc coś, robimy coś innego, np. chwalimy, ostrzegamy, powiadamy, namawiamy) i po trzecie *perlokucją*, czyli zrobieniem czegoś poprzez illokucję. O powodzeniu działań nadawcy świadczy dopiero efekt, jaki mogą one wywołać w zachowaniu odbiorcy.

Zakładam, że akty perswazyjne nie stanowią samodzielnej grupy w obrębie aktów illokucyjnych, a są tylko dodatkowym elementem obecnym niejako „przy okazji”, uważam, że są aktami pośrednimi, na poziomie bezpośrednim może zaś wystąpić zasadniczo każdy z wyodrębnionych przez Searle'a typów. Realizacji perswazyjnej funkcji tekstów towarzyszą inne funkcje, m.in.: informacyjna, ekspresywno-emotywna, ludyczna.

Opis mechanizmów językowych perswazji w badanym typie komunikacji obejmuje analizę zjawiska w perspektywie semantycznej, pragmatycznej i tekstologicznej. Perswazyjna funkcja języka realizuje się przede wszystkim na poziomie słownictwa, dotyczy różnych strukturalnych warstw wypowiedzi, np.: morfologicznej, składniowej, a zabiegi perswazyjne odnoszą się także do swoistej organizacji

tekstu. Część badaczy (Awdiejew, Habrajska 2004: 40) podkreśla, że: „W języku naturalnym ważne jest nie tylko *co*, ale i *jak* to *coś* zostało przekazane”.

Dla prezentacji zjawiska perswazji w dialektach bardzo istotna jest rejestracja wyselekcjonowanych zjawisk językowych ze wszystkich poziomów języka.

Tekst gwarowy definiuję jako typ dyskursu tworzony przez mieszkańców wsi i przede wszystkim dla nich przeznaczony, ponieważ gwara jest nie tylko sposobem komunikowania się, ale także ważnym elementem integrującym lokalną społeczność. Na ten aspekt komunikacji zwraca uwagę m.in. K. Sikora (1994: 195–204). Podobnie jak J. Gardzińska (2001: 183) uważam, że tekst gwarowy to komunikat słowny, wypowiedziany przez użytkownika języka, który na co dzień obcuje z tradycyjną wiejską kulturą i dla którego gwara ludowa jest językiem prymarnym i środkiem społecznego porozumiewania się, ale jest także zaznajomiony z polszczyzną ogólną i potrafi jej używać w pewnych sytuacjach. Definicję tę uzupełniłam o pozostałe składniki komunikacji, tj. środki niewerbalne oraz pragmalingwistyczne.

Materiał językowy pracy stanowią zarejestrowane, swobodne rozmowy mieszkańców wsi. Rozmowa dotyczy odmiany mówionej języka; w pracy przyjmuję podejście metodologiczne, które traktuje *rozmowę* jako samowystarczalny system wewnętrznych relacji, a więc połączenie semantyki i syntaktyki oraz jako zdarzenie językowe rozumiane w kategoriach pragmatycznego zachowania i działania językowego (zob. Żydek-Bednarczuk 1993: 24). Wykorzystuję zaproponowaną przez badaczkę definicję rozmowy, która ujmuje ją jako: „wydarzenie komunikacyjne w komunikacji *face to face* realizowane werbalnie, w którym uczestniczy co najmniej 2 partnerów uwikłanych w kontekst językowy, społeczny i kulturowy” (Żydek-Bednarczuk 2004a: 425). Partnerzy realizują określony cel – intencję, podejmując temat rozmowy. Warunkiem powodzenia komunikacji jest interakcja, kooperacja między rozmówcami oraz tematyczność” (Żydek-Bednarczuk 1993: 22).

Zebrany materiał stanowią wypowiedzi zróżnicowane pod względem treści i formy, ilustrujące różnorodne sytuacje komunikacyjne (dom rodzinny, sklep, targ, podróż) oraz różne relacje między uczestnikami konwersacji (rodzice – dzieci, małżonkowie, przyjaciele, sąsiedzi, rzadko osoby spoza lokalnego środowiska), z czego wynikają odmienne zachowania językowe rozmówców i ich różna motywacja pragmatyczna. Na intencjonalny z punktu widzenia nadawcy aspekt użycia języka oraz jego pragmatyczny wymiar z perspektywy odbiorcy w interakcyjnym uwikłaniu sytuacyjnym zwrócili uwagę badacze w kontekście takich teorii językoznawczych, jak *pragmatyka lingwistyczna*, *teoria aktów mowy*, *gramatyka kognitywna* (zob. Lakoff, Johnson 1988; Tabakowska 2001) i *semantyka rozumienia* (por. Pelc 1982). Ch. Morris wskazywał, że: „pragmatyka opisuje relacje między znakami językowymi i ich użytkownikami (nadawcą i odbiorcą)” (Polański 1993), jej zadaniem jest „m.in. formułowanie zaleceń, jakiego rodzaju środków językowych nadawca powinien użyć, by odbiorca zareagował zgodnie

z jego życzeniem” (Urbańczyk 1991: 264). Punktem wyjścia dla badań pragmatycznych (zob. Kalisz 1993; Skowronek 1993; Maćkiewicz 2001; Chudzik 2002) są znaki językowe, a następnie motywacje mówiących, które są przedmiotem zainteresowania psychologii społecznej, dalej uwarunkowania wyborów, które bada socjolingwistyka, wreszcie wiedza o świecie mówiących, na której badaniu skupia się etnolingwistyka.

Teoretyczne rozważania na temat perswazji koncentrują na nadawcy, który tworzy konkretną wypowiedź w określonej sytuacji i w określonym celu, wykorzystując środki językowe, które najlepiej służą realizacji założonego dążenia. Ważną rolę nadawcy w komunikacji perswazyjnej potwierdzają najnowsze badania, prowadzone w zakresie *psychologii społecznej* (zob. Ohme 2003; Jarymowicz, Ohme 2003; Ohme 2007). Jak uważa W. Lubaś (2006: 56): „W realizacji intencji perswazyjnej, którą wyraża nadawca z nadzieją na jej skuteczność, uczestniczą wszystkie składniki funkcjonalne języka, gdyż tylko pod tym warunkiem może się udać zamiar nadawcy. Wchodzą więc w skład czynników perswazyjnych zarówno argumenty, tj. czynniki intelektualne, jak i zjawiska emocjonalne wyrażone przez odpowiednie formy językowe a ponadto ze strony Odbiorcy także jego zachowania i postawy”. Niemal każdej perswazji towarzyszą emocje, ponieważ wpływanie na uczucia jest bardzo skutecznym elementem przekonywania.

Z faktu, że *język mówiony* traktuję jako zespół systemowych i pozasystemowych, ale znaczących dźwięków i gestów ruchowych, wynikały postulaty metodologiczne dotyczące gromadzenia materiału. Sferę zjawisk języka mówionego nie ograniczam jedynie do kodu werbalnego, lecz wskazuję wszystkie sposoby komunikowania się: przekazywanie informacji gestem, mimiką, a także intonacją, ponieważ w osiągnięciu skutecznego oddziaływania na odbiorcę, oprócz samej treści, istotny udział mają wszelkie zabiegi pozajęzykowe (por. Niedzielski 1991: 109–114; Brocki 2000; Tkaczyk 2000), środki paralingwistyczne i ekstralingwistyczne, które wraz ze środkami językowymi oddziałują na odbiorcę.

Rolę komunikacji niewerbalnej, tj. zespołu środków kinetycznych i proksemicznych, podkreśla wielu badaczy, wskazując, że jest ona ważnym elementem przekazu i także spełnia określone funkcje perswazyjne (zob. Birdwhistell 1970; Kneblewski 1980: 237–250; Jarząbek 1989). K. Jarząbek (1992: 186) pisze: „[...] zainteresowania językoznawców bardzo długo skupiały się wyłącznie na słowie, które, choć niewątpliwie stanowi najważniejszy z czynników w przebiegu aktu komunikacji, nie jest czynnikiem jedynym”. Użytkownicy języka stosują elementy werbalne i niewerbalne łącznie m.in. w celu wzmocnienia zachowań językowych (Brocki 2000). Na rolę elementów niewerbalnych w interpretacji przekazu przez odbiorcę wskazuje J. Warchała (2001: 168): „W sytuacjach potocznych wnioski wyciągamy nie tylko z tego, co interlokutor do nas mówi, ale też z jego wyglądu, stanu emocjonalnego, barwy i tonu głosu, rodzaju języka, którym do nas mówi itd.”

Dla potrzeb opracowania przyjęto, że nadrzędnym celem perswazji jest dążenie do zmiany przekonań i postaw odbiorcy względem pewnego wycinka rzeczywistości, aby zrównały się z przekonaniem i postawami prezentowanymi przez nadawcę. Skuteczność perswazji polega na tym, by odbiorca uświadomił sobie, co się do niego mówi, uwierzył temu, przyznał rację mówiącemu i postąpił zgodnie z jego sugestią.

Aby zdefiniować zjawisko perswazji, występujące w komunikacji gwarowej, należy najpierw przyjrzeć się terminowi *polszczyzna mówiona mieszkańców wsi*. W opracowaniach językoznawczych różne odmiany polszczyzny wiejskiej określane są terminem: *język wsi, język mówiony mieszkańców współczesnej wsi* (zob. Węgiel, Oronowicz 1992; Sierociuk 1998), nazwę *polszczyzna mówiona mieszkańców wsi* używam wymiennie z określeniami: *język ustny, język mówiony, obiegowy, codzienny, mowa mieszkańców wsi* i traktuję jako odmianę języka etnicznego, charakteryzującą się osobliwymi cechami systemowymi (gramatycznymi i leksykalnymi), a także komunikacyjnymi. Z badań dialektologicznych wynika, że język mieszkańców wsi nie ma jednolitej struktury, ponieważ obejmuje wiele odmian komunikowania się. Polszczyzna ludowa rozwija się na podłożu grupy społecznej określonej wspólnotą zamieszkania i służy przede wszystkim wyrażeniu potrzeb życia codziennego, ma więc w pewien sposób ograniczoną przydatność komunikatywną. *Gwarę*, jako jeden z wariantów porozumiewania się, stosują użytkownicy jedynie w określonym środowisku i w konkretnych sytuacjach. K. Ożóg (1998b: 125) wskazuje, że: „Konsekwentna, piękna gwara jest już dziś na wsi polskiej zjawiskiem coraz rzadszym. Dominuje obecnie odmiana mieszana, przejściowa, niejednorodna, składa się bowiem z różnych elementów”. Współcześnie systemy gwarowe dezintegrują się, przejmują wiele elementów z innych odmian języka, a w komunikacji obserwuje się różne sposoby mówienia w zależności od sytuacji i typu kontaktu.

Wychodzę z założenia, że nowe koncepcje z zakresu teorii komunikacji, intensywnie rozwijające się w ostatnim trzydziestoleciu XX wieku, mogą być wykorzystane do badań rozmów mieszkańców wsi. Właściwa do opisu wewnętrznego zróżnicowania komunikacyjno-stylowego (zob. Grabias, Skubalanka 1979; Dubisz 2004: 3–19; Habrajska 2006; Zdunkiewicz-Jedynak 2008) wydaje się teoria dyskursu (por. Lisisowa 2006; Witosz 2009), ponieważ przedmiotem badań są naturalne zachowania językowe obejmujące teksty, które powstały w warunkach ustnej, bezpośredniej, spontanicznej i niewymuszonej rozmowy, prowadzonej w najbardziej typowych sytuacjach życia codziennego. W komunikacji interpersonalnej koncentruję się na relacji: nadawca – komunikat – odbiorca, zwracam uwagę na czynności podejmowane w toku komunikowania się z innymi ludźmi, które służą wyrażaniu intencji nadawcy. Przedmiotem analizy językowej uczyniłam cechy stylistyczne wypowiedzi z punktu widzenia ich prawdopodobnego oddziaływania na odbiorcę, ich widocznej intencji retorycznej. W opracowaniu rozpatruję zagadnienie stylu i tekstu w ujęciu pragmatycznym, ponieważ przyjmuję

pojęcie czynności (działania) za podstawę teoretycznej interpretacji opisu, rozpatrywanego zgodnie z założeniami Austina i Searle'a (zob. Mazur 1990: 71–72). W zebranych tekstach badałam sposoby językowego oddziaływania na odbiorcę, sformułowane na podstawie analizy konkretnych aktów mowy. Moim zamiarem było przedstawienie metod służących osiągnięciu perswazji.

Uważam, że w typie kontaktu bezpośredniego, który jest przedmiotem badań, rozmówcy wybierają pewien *styl komunikowania*, często rubaszo-dosadny, nacechowany ironią i sarkazmem, swobodnie ujawniający emocje, oceny, a odzwierciedlający się m.in. w doborze środków językowych i w sposobie wartościowania. Zachowania językowe mieszkańców wsi ujmuję jako *kategorię stylistyczno-komunikacyjną* (zob. Kita 2001: 170), pozostającą w związku z określoną sferą funkcjonalno-komunikatywną. Pogląd taki w odniesieniu do polszczyzny potocznej reprezentuje w opracowaniach wielu badaczy (por. Buttler, Furdala, Skubalanka 1991). *Styl* (por. Skubalanka 1991; 1993; 1995) rozumiem jako sposób wyrażania określonej treści, charakteryzujący się doбором takich środków językowych, które uznane są za szczególnie przydatne ze względu na określony typ wypowiedzi i pełnione przez nią funkcje oraz cel, dla którego tworzona jest wypowiedź. Uważam, że styl to struktura tekstu, swoisty sposób wiedzenia świata, znajdujący odbicie w tworzywie słownym.

Gwarę ujmuję jako kategorię stylistycznej komunikacji charakterystyczną dla określonej grupy środowiskowej, uwarunkowaną wpływami kulturowymi, wiedzą o świecie, zainteresowaniami, skłonnościami i wykształceniem mieszkańców wsi. Amerykański badacz stylu R. Ohmann (1977: 126) dowodzi, że nie istnieje jedna definicja stylu, ponieważ poszczególne koncepcje nie są ze sobą sprzeczne, a proponowane przez nie analizy uzupełniają się. Autor, przywołując różne stanowiska badaczy, definiuje styl: „jako wynik w y b o r ó w pomiędzy rozmaitymi wariantami, [...] wybory te nie są obojętne dla znaczenia; [...] jako ekspresywny, emocjonalny lub estetyczny akcent dołączony do przenoszonej informacji, zakładając tym samym rozróżnienie między informacją a znaczeniem ekspresywnym [...], wreszcie sposób, w jaki struktura tekstu przedstawia rzeczywistość”.

Komunikację językową mieszkańców wsi traktuję jako płaszczyznę badań interdyscyplinarnych (zob. Doroszewski 1973). Lingwiści zauważyli zalety łączenia językoznawstwa z innymi dyscyplinami wiedzy: antropologią, socjologią, biologią, psychologią, neurofizjologią (Doroszewski 1973: 18), wskazywali na międzydyscyplinarny obszar badań, obejmujących polszczyznę mówioną oraz wzajemne wykorzystywanie metod oraz doświadczeń: dialektologii i socjolingwistyki (zob. Dunaj, Lubaś 1996), a także etnolingwistyki oraz językoznawstwa kognitywnego (por. Habrajska 1998: 55–61). Zalety interdyscyplinarności dostrzega się również w zakresie podejmowanych badań dialektologicznych (zob. Gala 1998), współczesne gwaroznawstwo zmienia cele badawcze i metodologię. W opisie polszczyzny ludowej zaleca się wielostronność stanowisk metodologicznych (Mrózek 1998: 63–68), wskazuje na potrzebę łączenia problematyki dialek-

tologicznej z socjologiczną, psychologiczną oraz kulturową (Zagórski 1998: 29). H. Pelcowa (1998: 117) podkreśla, że: „W badaniach dzisiejszych gwar trzeba uwzględnić zarówno czynniki kulturowe, cywilizacyjne, społeczne, jak też pokoleniowe i sytuacyjne, w tym oficjalność i nieoficjalność, czas, miejsce i przedmiot rozmowy, typ i rodzaj rozmówcy, płeć, wiek, obligujące do używania pewnych form czy wyrazów”.

Rozpatrując komunikacyjną płaszczyznę języka mieszkańców wsi, koncentrowałam się na intencjach nadawcy oraz kontekście socjologicznym. Wybór ukierunkowania socjologicznego (zob. Homa 1979; Kurek 1996: 169–173) wynikał z przypisywania ważnej roli czynnikowi sytuacyjnemu oraz czynnikom pokoleniowym i geograficznym w konkretnych aktach komunikacji. Socjolingwistyka traktowana bywa jako metoda interdyscyplinarna, która według Lubasia (1982: 14) „[...] musi włączyć do swoich metod badawczych [...] ludzką psychikę, otoczenie społeczne i interakcję językową”. Natomiast w opisie tekstów uwzględniłam przesłanki pragmalingwistyczne (zob. Pisarkowa 1994: 11–23; Kurek 1997: 129–133), ponieważ przedmiot niniejszej pracy stanowi praktyczny aspekt komunikacji, czyli zagadnienie relacji pomiędzy znakiem a jego użytkownikiem. Analiza wypowiedzi miała na celu wskazanie w aktach komunikacji elementów, decydujących o skuteczności perswazyjnej przekazu.

Prowadzone badania sytuują się na płaszczyźnie *idiolektu* (por. Żurek 2011), czyli indywidualnego mówienia i *socjolektu*, czyli „mowy grup społecznych bądź mowy używanej w pewnych społecznych sytuacjach” (Głowiński 1980: 8), ponieważ uważam, że opis komunikacji perswazyjnej wymaga dostrzeżenia zarówno indywidualnego, jak i społecznego charakteru języka oraz międzyludzkiego zakresu komunikacji.

W spontanicznej, swobodnej komunikacji badanie perswazji jest zadaniem trudnym, ponieważ rozmówcy często wprowadzają złożone, ukryte treści, wykraczające poza zasady kooperacji i maksymy konwersacyjne ustalone przez H. P. Grice’a (1980: 91–114). Ostateczny efekt działań perswazyjnych zależy od intencji i zabiegów nadawcy komunikatu, ale także od percepcyjnej gotowości i podatności na perswazję odbiorcy tekstu. Powszechnie wiadomo, że mówiący dostosowuje swą wypowiedź do odbiorcy, a o doborze środków językowych w znacznym stopniu decydują relacje, jakie między nimi zachodzą (por. Dunaj 1985: 88–97). Rozmowa toczy się między partnerami i zawsze jest skierowana do kogoś. Tworząc konkretne wypowiedzi, nadawca posługuje się względnie trwałymi, typowymi formami ich konstruowania, by osiągnąć cele, wcieli myśli i zamiary w określone ramy językowe.

Rozważania opieram na założeniu, że wypowiedzi mówione na wzór komunikatów pisanych można traktować jako teksty. Jak podkreśla T. Dobrzyńska (1993: 7): „Jednostka zwana tekstem obejmuje ciągi wyrazowe o różnej rozpiętości, rozmaitym stopniu złożoności i różnie przekazywane. Jej manifestację stanowią wypowiedzi zarówno wielo- jak i jednozdaniowe, proste komunikaty potocz-

ne i teksty literackie [...], przekazy pisane oraz mówione”. Termin *tekst* zgodnie z ujęciem teorii tekstu traktuję jako wypowiedź całościową, będącą wyrazem intencji komunikacyjnej mówiącego i przyjmuję, że pojęcie tekstu może być rozumiane dwutorowo: „z jednej strony jako jednostka językowa”, z drugiej – jako efekt perswazyjny (zob. Żydek-Bednarczuk 2005: 56). Ponieważ w perswazji istotna jest efektywność osiągnięcia celów, *illokucję* rozumiem jako akt mowy, który spełnia się poprzez komunikowanie intencji, tj. zawiera się w tym, co nadawca chce osiągnąć poprzez wypowiedzenie danego komunikatu. Wartość aktu illokucyjnego leży w jego mocy mierzonej w kategoriach skuteczności. K. Pisarkowa (1994: 11–23) podkreśla, że komunikacja przebiega ze względu na odbiorcę, do którego jest adresowana wypowiedź i na niego ma wywrzeć wpływ.

Podstawą teoretyczną opracowania jest założenie, że *teksty gwarowe* stanowią akty mowy, ponieważ dana czynność mówienia ma spełniać określoną funkcję. W analizowanym materiale znalazły się ciekawe i zróżnicowane pod względem pragmatycznym gatunki mowy, mające formę oddziaływania bezpośredniego: *zachęty, namowy, prośby, groźby, obietnicy, polecenia, rozkazu, zakazu, sądu, oceny, chwalenia się* lub oddziaływania pośredniego: *inspirowania, motywowania, rady, przestrogi, polemiki, wyjaśniania, pouczenia, informowania, przedstawienia, opisu*.

Stosuję określenie *komunikaty perswazyjne*, ponieważ w codziennej praktyce komunikacyjnej trudno oddzielić perswazję od manipulacji. Termin *funkcja perswazyjna* traktuję bardzo szeroko, włączając do obszaru perswazji także nakazy, polecenia, komendy, a więc formy oddziaływania językowego, które wykluczają możliwość oporu odbiorcy. Zamierzeniem moim jest pokazanie perswazyjnego aktu komunikacji na tle typów illokucyjnych, ze wskazaniem strategii językowych, jakie wykorzystują mieszkańcy wsi. Szczegółowość tekstów gwarowych polega m.in. na tym, że niektóre akty mowy odbiegają od występujących w polszczyźnie ogólnej. J. Waniakowa (1992: 280) zauważa, że np.: „Sposób proszenia na wsi nieco różni się od przyjętego w polszczyźnie ogólnej. Jak wiadomo, akt prośby ma szanse powodzenia, gdy zawiera pewne elementy wyrażające, jak bardzo zależy nadawcy na jej spełnieniu. [...] niezwykle ważny jest postulat grzeczności. Tymczasem prośby na wsi w większości mają trochę postać zwykłych poleceń czy propozycji”.

F. de Saussure (1961) traktował język jako zjawisko społeczne i uważał, że w dociekaniach lingwistycznych należy skupić uwagę przede wszystkim na tekście, w badaniu którego najważniejsza jest analiza funkcjonalna środków językowych. *Tekst* traktuję jako wytwór komunikacji, jako strukturę, w której wszystkie elementy są ze sobą wzajemnie powiązane i konstytuują się dopiero w swej funkcjonalności. Wyznacznikiem tekstowości jest szeroko przyjęta spójność – składa się na nią kohezja (dające się odczytać zależności gramatyczne) i koherencja (związki znaczeniowe). W bogatej literaturze dotyczącej tekstowości badacze reprezentują różne stanowiska i definicje tekstu, który w zależności od przyjętej kon-

cepcji poznawczej bywa różnie definiowany. W lingwistyce tekstu jest „to spójny zbiór następujących po sobie zdań lub jakikolwiek komunikat dający się odgraniczyć od innych komunikatów” (Urbańczyk 1991: 355), natomiast w teorii literatury (zob. Sławiński 1988: 575) to „wypowiedź [...] powstała w obrębie określonego systemu językowego, stanowiąca zamkniętą i logiczną całość z punktu widzenia treściowego”.

Materiał badawczy: źródła, cechy badanej grupy, metoda rejestrowania

Źródłem ekscerpcji materiału były spontaniczne wypowiedzi skierowane do wąskiego grona odbiorców, które rejestrowałam w różnych sytuacjach komunikacyjnych: w warunkach domowych, podczas pracy, w trakcie przypadkowych spotkań, podczas różnych form spędzania wolnego czasu. Rozmówcami były najczęściej osoby znane sobie, połączone więziami emocjonalnymi: członkowie rodziny, przyjaciele, dobrzy znajomi, sąsiedzi. Komunikacja między partnerami, których łączą bliskie relacje, prowadzi do wzajemnej otwartości i powoduje, że teksty są bogatsze w różnorodne środki językowego oddziaływania. Badanie i opis zachowań komunikacyjnych w ich naturalnym kształcie, służącym realizacji rozmaitych ludzkich potrzeb, koncentrowałam głównie na odczycaniu intencji nadawcy. W badaniach zastosowałam techniki obserwacji uczestniczącej i swobodnej rozmowy.

Działaniom komunikacyjnym mieszkańców wsi przyglądałam się z perspektywy nazwanej socjolingwistyczną i pragmatycznojęzykową. Sposób gromadzenia materiału wyznacza metodę właściwą socjolingwistyce, a cel, jakiemu ma służyć tekst, metodę właściwą pragmatyce, aspekt socjolingwistyczny i pragmalingwistyczny uzupełniają się. Podobieństwo między tymi metodami bywa bardziej lub mniej odczuwalne. *Socjolingwistyka* (zob. Gołąb, Heinz, Polański 1968) jako metoda badawcza określa wpływ czynników społecznych na kształt systemu językowego, a *pragmalingwistyka* (Maas, Wunderlich 1972) jako teoria aktów mowy jest zainteresowana wypowiedzią i jej otoczeniem, bada te cechy zachowań mownych, na które wpływa sytuacja aktu komunikacyjnego wyznaczana przez takie kategorie, jak: rola komunikacyjna nadawcy/odbiorcy; łączące ich relacje: symetryczna/niesymetryczna, miejsce, czas, cele. W praktyce trudno w sposób jednoznaczny rozgraniczyć socjolingwistyczne podejście do zagadnień językowych od kontekstu pragmalingwistycznego, ponieważ przedmiotem zainteresowania tych metod jest wypowiedź i jej otoczenie.

We współczesnych badaniach nad językiem mieszkańców wsi dialektolodzy wskazują na zastosowanie socjolingwistyki, której jedną z podstawowych zasad jest założenie, że język należy opisywać w ścisłym powiązaniu z czynnikami społeczno-kulturowymi. H. Kurek (2001: 117) pisze: „Ponieważ źródłem wiedzy o kulturze każdej społeczności jest język gromadzący i przechowujący doświadczenia pokoleń, to podstawą informacji na temat kultury wiejskiej będzie gwara – macierzysta mowa mieszkańców wsi”.

W bezpośredniej komunikacji ustnej, która jest przedmiotem analizy, pod kątem perswazyjnego oddziaływania wykorzystuje się wszystkie środki językowe skorelowane z czynnikami sytuacyjnymi, toteż dla pełnego zrozumienia intencji wypowiedzi konieczne jest wskazanie kontekstu społecznego, w którym wypowiedź powstała. Rolę *czynnika sytuacyjnego* w akcji komunikacji podkreśla wielu badaczy (zob. Dunaj 1985: 88–97; Grabias 1994; Pelcowa 2000: 91–104). Opracowania socjolingwistyczne wykazały, że na wybór określonej formy językowej mają wpływ następujące czynniki socjologiczne i sytuacyjne: relacja między nadawcą a odbiorcą, pełnione przez nich role społeczne, wiek, płeć; typ kontaktu między nadawcą i odbiorcą (zob. Dunaj 1981: 11–20). Społeczność wiejska – tak jak i inne grupy społeczne, np. mieszkańcy większych lub mniejszych ośrodków miejskich – tworzy swoje własne środowisko językowe, na które składają się specyficzne sytuacje komunikacyjne. Na wsi do najbardziej typowych należą: rozmowy między domownikami i sąsiadami, ale na komunikację językową składają się również kontakty z mieszkańcami pobliskich miast, pracownikami banków i urzędów, personelem służby zdrowia itp. Małe, lokalne grupy ludzkie, szczególnie społeczności wiejskie, są z reguły bardziej spójne i łączą je silniejsze więzi prospołeczne, które mają wpływ na zachowania międzyludzkie (zob. Grabias 1994), w tym zachowania językowe, które są częścią zarówno określonej kultury społecznej, jak i realizacją obowiązującej w tym środowisku normy językowej.

Na podstawę materiałową pracy składa się 210 godzin prywatnych rozmów, których byłam świadkiem lub uczestnikiem. W opracowaniu zostały wykorzystane teksty z moich wieloletnich, bo trwających ponad 20 lat, badań języka mówionego mieszkańców wsi przede wszystkim z obszaru Mazowsza, Małopolski i Śląska. Eksploracją terenową objęto 12 wsi w okolicach Łodzi, Grójca, Białołęki i Częstochowy, należących do 3 różnych dialektów. Część materiału pochodzi od Polaków przesiedlonych ze Wschodu po II wojnie światowej. Analizowany materiał obejmuje zróżnicowane gatunkowo teksty mówione, zarejestrowane w latach: 1995–2010. Współcześnie prowadzona eksploracja została poszerzona o materiały starsze, które pochodzą sprzed 1995 roku. Granice czasowe materiału stanowią lata: 1990–2010. Wykorzystano rozmowy ze 104 mieszkańcami wsi. Badana społeczność była zróżnicowana wiekiem (14–98 lat) i wykształceniem, teksty pochodzą od informatorów o różnym (przeważnie podstawowym) stopniu wykształcenia.

Pod kątem wykorzystania mechanizmów perswazyjnych badano mowę, którą mieszkańcy wsi posługują się na co dzień w domu, czyli odmianę, która bywa określana jako: „kod pierwotny (domowy)” (zob. Zagórski 1998: 29). Bezpośrednie rozmowy, obejmujące kontakty w wąskim kręgu najbliższej rodziny, dobrych znajomych, sąsiadów, sytuują się w tzw. ludowym *języku familijnym* (zob. Handke 2006); w ten sposób badaczka określa potoczną, głównie mówioną odmianę języka narodowego, używaną w środowisku rodzinno-przyjacielsko-sąsiedzkiem, wskazując m.in. na jej charakterystyczny rys, jakim jest kolokwialność. Więk-

szość przykładów rejestruje kontakty wewnątrzrodzinne, obejmujące rozmowy osób, które pozostają w *relacjach trwałych*, tj. komunikację między małżonkami, rodzicami i dziećmi, dziadkami i wnukami oraz *kontakty międzysąsiedzkie*, obejmujące zachowania językowe w komunikacji wewnątrzgrupowej, rozmowy między sąsiadami, znajomymi, kontakty towarzyskie (rozmowy osób równych rangą), rzadziej (w interakcjach przedstawicieli różnych środowisk). Czasem w relacjach sąsiedzkich interlokutorzy pochodzą z lokalnej społeczności, ale nie znają się zbyt dobrze lub dzieli ich duża różnica wieku. Część materiału obejmuje także zachowania językowe mieszkańców wsi z osobami, które nie mówią gwarą. Są to interakcje werbalne, zachodzące między reprezentantami różnych grup i środowisk społecznych, rozmowy z osobami nieznanymi w miejscach publicznych (w środkach komunikacji, w sklepach, na targowisku, w ośrodkach zdrowia). Obserwacji poddano komunikację w różnych kontekstach sytuacyjnych: podczas pracy, zakupów, podróży, spotkań towarzyskich i w różnych miejscach: w domu, na targowisku, w sklepie, na przystanku autobusowym, w otwartej przestrzeni, takiej jak pole, las, łąka. Komunikacja miała charakter naturalny, swobodny, nie były jej narzucane żadne ograniczenia, badani mieli poczucie swobody.

Analizowane teksty można podzielić na dwa typy płaszczyzn kontaktów językowych. Sytuacja pierwsza, gdy badająca przytacza zachowania językowe interlokutorów, na ogół osób bardzo dobrze się znających, pozostających względem siebie w hierarchii równorzędnej. Sytuacja druga, gdy sama uczestniczy w rozmowie. Ponieważ materiał rejestrowano w środowisku dobrze znanym eksploratorowi, nawiązanie kontaktu z informatorami nie było trudne.

Podstawową metodą zbierania materiału były nagrania tekstów ciągłych języka mówionego, przy którego rejestracji i analizie uwzględniono kontekst społecznych zachowań językowych ze wszystkimi składnikami aktu komunikacji. Technika zastosowaną do pozyskiwania materiału językowego była obserwacja uczestnicząca o charakterze niejawnym, polegająca na rejestrowaniu z podsłuchu wypowiedzi w naturalnych, autentycznych sytuacjach komunikacyjnych. Gromadzenie materiału językowego wymagało zastosowania metody, którą można uznać za nieetyczną. Powodem jej wyboru była troska o wiarygodność uzyskiwanych informacji oraz przekonanie, że metoda zapewnia precyzję badań i pozwala prześledzić praktykę językową, ponadto zapewnia spontaniczność wypowiedzi oraz pozwala lepiej wniknąć w sferę wzajemnych oddziaływań zachodzących w procesach interakcji. Rozmówcy nie wiedzieli, że wypowiedzi są nagrywane. O celu prowadzonych badań byli informowani po dokonaniu rejestracji materiału i w przypadku wyrażenia zgody na publikację tekstu dowiadywali się o sposobie wykorzystania ich wypowiedzi. Prywatne rozmowy ukazane są w pracy z należytą dyskrecją, m.in. zrezygnowano z umieszczenia obok tekstów szczegółowych danych, dotyczących informatorów czy lokalizacji wsi, ograniczając się jedynie do wskazania płci rozmówców i wyjaśnienia osobliwości językowych, występujących w gwarze, z której pochodzą wybrane przykłady.

Dialektolodzy (zob. Gardzińska 1997: 31–38; Kurek 1998: 50–54) podkreślają zalety materiału językowego uzyskiwanego metodą rejestrowania z podsłuchu i wskazują, że sposób badania polszczyzny ludowej ze względu na dynamikę oraz wymiar zmian językowych, zachodzących w komunikacji mieszkańców wsi, musi być dostosowany do wymagań współczesności (por. Kleszcz 1998: 159–167; Paryl 1998: 153–158; Pelcowa 1998: 105–117).

Tematyka tekstów

Materiał zawiera swobodne rozmowy zwykłych ludzi rejestrowane w codziennych okolicznościach życiowych. Wypowiedzi mają charakter osobisty, dotyczą spraw, z którymi stykają się mieszkańcy wsi, nawiązują do aktualnych wydarzeń rodzinnych, niekiedy w rozmowach powracają bolesne wspomnienia wojenne, czasem rozmówcy koncentrują się na kwestiach publicznych, sytuacji społecznej, politycznej czy gospodarczej kraju. Zawartość treściową opracowania stanowią teksty związane z rzeczywistością lokalnej społeczności, dotyczące najczęściej bieżącej sytuacji, konkretnych osób lub zdarzeń. Rozmówcy wspominają wydarzenia, w których uczestniczyli, opowiadają o ludziach, których dobrze znają, zwłaszcza o swoich bliskich: współmałżonkach, dzieciach, wnukach. Tematyka analizowanych tekstów ma związek głównie z realiami i sprawami życia codziennego, odnosi się do aktualnych lub minionych wydarzeń rodzinnych. Mieszkańcy wsi opowiadają o problemach w rodzinie i w pracy, o relacjach z sąsiadami, dzielą się uwagami na temat zdrowia, wychowania i kształcenia dzieci, zwracają uwagę na zmiany sposobu prowadzenia gospodarstwa i pracy na roli, wskazują na ginącą tradycję i obrzędowość ludową. Rozmówcy informują o sprawach dla nich ważnych, dzielą się emocjami, niekiedy mówią o swoich bardzo osobistych, wręcz intymnych przeżyciach.

Korpus tekstów stanowią rozmaite typy wypowiedzi nagrane w różnych kontekstach. Przy doborze populacji kierowałam się zasadą właściwej reprezentacji socjalnej (kulturowej) i naturalnego aktu mówienia (por. Lubaś 1979b: 186).

Sposób opracowania i prezentacji materiału

Komunikację mieszkańców wsi podaję w *transkrypcji fonetycznej*, żeby utrwalić wszystkie cechy języka naturalnego, ponieważ taki zapis najlepiej odzwierciedla żywą mowę z zachowaniem właściwości fonetycznych, morfologicznych i składniowych, występujących w danej wypowiedzi. Rodzaj zapisu wynika ze specyfiki badanego materiału i podyktowany został faktem, że pochodzi on z różnych rejonów kraju: z Mazowsza, Małopolski i Śląska oraz był zbierany na przestrzeni wielu lat. Jedynie w nazwach własnych, zapisanych zgodnie z normą ortograficzną, zastosowano wielkie litery. Przetranskrybowane nagrania tekstów zostały poddane jedynie drobnym i koniecznym skrótom, by jak najlepiej odzwierciedlały perswazyjną funkcję wypowiedzi.

Materiał egzemplifikacyjny składa się z części wprowadzającej, która zawiera informacje o rodzaju komunikacji, sytuacji komunikacyjnej, typie kontaktu, tle wypowiedzi: temacie rozmowy, danych o uczestnikach komunikacji (płci rozmówców, randze społecznej). Analizowane teksty umieszczone są na tle szerszego *kontekstu*, który rozumiany jest jako wieloaspektowy element komunikacji, obejmujący m.in.: *kontekst fizyczny, społeczny, kulturowy*. Znajomość kontekstu ma istotne znaczenie w każdej sytuacji komunikacyjnej, bowiem warunkuje właściwe odczytanie komunikatu, decyduje o funkcji wypowiedzi. Zwłaszcza *kontekst sytuacyjny* może także wywierać wpływ na zmianę odcieni znaczeniowych przekazu językowego, ponadto podsuwa właściwą interpretację, pomaga, a czasem jest wręcz niezbędny, w zrozumieniu intencjonalności wypowiedzi.

Ponieważ badane teksty występują w formie mówionej i zawierają informacje dostępne dla wąskiego kręgu osób, aby je zrozumieć, prawidłowo odczytać i zinterpretować, należy znać sytuację, w której zostały zarejestrowane. Szerszy kontekst umożliwi wyjaśnienie brakujących wiadomości, odczytanie podtekstów, ukrytych sensów, które towarzyszą komunikacji, bowiem jedynie rozmówcy w określonym czasie, miejscu, warunkach i okolicznościach, z racji posiadanej wiedzy, mogą uchwycić wszystkie komunikacyjne niuanse. Na istotną rolę czynnika sytuacyjnego w akcie komunikacji zwraca uwagę wielu badaczy (zob. Dunaj 1985: 88–97; Grabias 1994; Szczepankowska 1993: 87–91). Opisuując składniki tła komunikacji, uwzględniam klasyfikację zaproponowaną przez K. Pisarkową (1978b: 7–20), która wyróżniła trzy ogólne grupy składników tła komunikacji: *fizyczne, społeczne, merytoryczne*.

I. Składniki (zmiennie) tworzące *kontekst fizyczny*:

- 1) liczba uczestników komunikacji,
- 2) medium komunikacji (narzędzie przekazu),
- 3) miejsce komunikacji – przestrzeń, która w mniejszym lub większym stopniu wpływa na sposób komunikowania.

II. Składniki tworzące *kontekst społeczny*:

- 1) ranga i podział ról partnerów: nadawca – odbiorca,
- 2) wiek/płeć partnerów: nadawca – odbiorca.

III. Składniki merytoryczne (dotyczące tematu):

- 1) rodzaj tematu,
- 2) sposób jego opracowania.

Przy wypowiedzi, która jest przedmiotem językowego opisu, podaję następujące informacje:

- rodzaj relacji, statusu społecznego między nadawcą i odbiorcą,
- zasięg wypowiedzi (tj. kontakt językowy: prywatny, lokalny),
- stopień oficjalności sytuacji (stopień zażyłości między nadawcą i odbiorcą: sytuacja nieoficjalna, półoficjalna i oficjalna),
- rodzaj tekstu, z którego pochodzi dany fragment, ponieważ materiał uwzględni różne formy podawcze (dialog, monolog, polilog),
- o towarzyszących jej elementach niewerbalnych,

– czasem przy cytowanych wypowiedziach odnotowuję także niezbędne objaśnienia semantyczne.

Przy wyborze wypowiedzi, które weszły w skład opracowania, kierowałam się podstawowym kryterium najlepiej odzwierciedlającym perswazyjność przekazu. Celem doboru fragmentów, pochodzących z tekstów ciągłych, było wydobycie występujących reprezentatywnych przykładów związanych z realizacją perswazyjnej funkcji języka. W analizowanych wypowiedziach wyodrębniłam służące perswazji środki językowe, stanowiące egzemplifikację określonych mechanizmów nakłaniania. Elementy te zostały podkreślone, wyróżnienie graficzne ma podnieść czytelność i ułatwić odbiór tekstu. Opis uwzględnia także towarzyszące komunikacji werbalnej pozajęzykowe i paralingwistyczne środki wykorzystywane w celach perswazyjnych, którym został poświęcony oddzielny podrozdział pracy (zob. II.9. *Komunikacja niewerbalna jako element wzmacniający perswazyjność przekazu*). W rozmowach spontanicznych słowa często są ilustrowane gestem, co wymaga siłą oddziaływania perswazji, prowadząc do głębokiego utrwalenia przekazanej treści. Istotne znaczenie ma także uzależnienie treści od sposobu jej wypowiedzenia, np. ironia, uszczypliwość częściej zaznacza się w intonacji niż w samej treści słów.

Na początku pracy zamieszczono wykaz zastosowanych skrótów.

Analizowane teksty pochodzą z następujących wsi:

- Konopiska, Rększowice (w okolicach Częstochowy),
- Michałowice, Otałaż, Stamirowice, Ulaski Grzmiąckie, Wólka (w okolicach Grójca),
- Cedrowice, Ostrów, Krasnodęby, Jastrzębiec, Bratków koło Poddębic (w okolicach Łodzi).

Zakres i budowa pracy

Praca składa się ze wstępu, dwóch rozdziałów i podsumowania. We wstępie wskazuję cel opracowania i omawiam założenia metodologiczne, zakres oraz budowę pracy.

W rozdziale pierwszym przedstawiam uwarunkowania socjologiczne, psychologiczne i kulturowe komunikacji językowej, ponadto przybliżyłam tematykę perswazji, stanowiącą jej istotny element. Podaję również definicję terminu *perswazja językowa* oraz zasadnicze elementy współtworzące to pojęcie; wskazuję na kwestie sporne, dotyczące odróżnienia perswazji od manipulacji językowej oraz na powiązania pomiędzy *komunikacją a perswazją* i *manipulacją językową*.

Jako że perswazja jest zjawiskiem trudno definiowalnym, a samo pojęcie jest niejednoznaczne, szerokie i pojemne, w pierwszym rozdziale zawarto także *ustalenia terminologiczne* oraz informacje na temat: *stanu badań nad perswazją językową* w różnych dziedzinach humanistyki. Wieloznaczność terminu wskazano, odwołując się do współczesnych słowników, leksykonów i opracowań naukowych, które podają różne możliwości rozumienia perswazji, a także do rozpraw definiu-

jących i systematyzujących przedmiot badań oraz porządkujących podejmowaną problematykę terminologiczną. Z uwagi na fakt, że wciąż nie ma powszechnej zgody co do samej istoty perswazji, ta część opracowania jest próbą odpowiedzi na pytanie, czym właściwie jest perswazja i jak można ją badać w odniesieniu do mowy mieszkańców wsi. W pierwszym rozdziale pracy zawarto informacje na temat przeobrażeń zachodzących współcześnie w polszczyźnie ludowej, które mają wpływ na sposób komunikowania się i realizację perswazyjnej funkcji języka.

W rozdziale drugim, który został w całości poświęcony analizie zebranego materiału językowego, prezentując od strony funkcjonalnej i pragmatycznej wybrane teksty gwarowe, zwracając uwagę na ich celowość i skuteczność oddziaływania na odbiorcę. Badania obejmują teksty, reprezentujące różne gatunki mowy w ścisłym powiązaniu z wykorzystanymi w nich mechanizmami oraz środkami językowymi i pozajęzykowymi, które służą przekonywaniu. Całość materiału została podzielona na podrozdziały, obejmujące środki *leksykalne*, *przekształcenia semantyczne*, *środki morfologiczne*, *składniowe* oraz *środki komunikacji niewerbalnej*. Zakres zagadnień, które zostały przedstawione w części materiałowo-analitycznej pracy, obejmuje trzy cele: pierwszy to wyodrębnienie poszczególnych elementów językowych, kompozycyjnych, argumentacyjnych oraz wskazanie ich perswazyjnej funkcji w aktach komunikacji, drugi to przedstawienie tych mechanizmów nakłaniania, które dla opisu badanego środowiska są najbardziej typowe i ostatni, polegający na odniesieniu rezultatów opisu metod i środków stosowanych w tekstach gwarowych do tych, które wykorzystywane są w innych dyskursach językowych.

Najważniejszym celem drugiego rozdziału opracowania jest przedstawienie zachowań komunikacyjnych rozmówców oraz określenie: jakie strategie są stosowane przez uczestników komunikacji w celu perswazyjnym? jaki kształt przyjmuje argumentacja? jaki jest udział w procesie przekonywania współrozmówców kanału werbalnego i niewerbalnego?

Przedstawiona analiza łączy ujęcia: językowe, stylistyczne i tekstowe. Wyodrębnione mechanizmy i środki perswazji obecne w gwarze zestawiono z analogicznymi występującymi w polszczyźnie ogólnej z uwzględnieniem różnych form dyskursu. Językoznawczy opis działań perswazyjnych został skonfrontowany z ujęciami proponowanymi przez przedstawicieli innych dyscyplin wiedzy, badających perswazję językową, np.: socjologów, psychologów, politologów.

Ostatnia część pracy, podsumowanie, służy prezentacji wyników badań. Analizowane teksty zostały tam porównane pod kątem podobieństw i różnic w zakresie wykorzystanych mechanizmów perswazyjnych i środków językowych im służących z występującymi w innych typach dyskursu. Ukazano, które z wyodrębnionych w toku badań mechanizmów perswazyjnych są wspólne gwarom i polszczyźnie ogólnej, a które stanowią o ich odrębności, szczególnie skoncentrowano się na wskazaniu osobliwości wykorzystanych mechanizmów i środków.

ROZDZIAŁ I

Problematyka perswazji w języku i w tekście

1. Przeobrażenia w komunikacji mieszkańców wsi – status dialektów wobec współczesnej polszczyzny

W polskiej literaturze językoznawczej przyjmuje się powszechnie istnienie dwóch podstawowych odmian języka polskiego: *polshczyzny ogólnej* i *gwar ludowych*. Na temat statusu języka ogólnego i gwar powstało wiele opracowań (por. Dejna 1998: 13–29; Skudrzyk 2004: 169–176; Wronicz 2007: 91–176). W opozycji do języka ogólnopolskiego wskazuje się także odmiany środowiskowe polshczyzny – *socjolekty*. Dialektolodzy podkreślają, że zarówno gwary ludowe, jak i socjolekty sytuują się na obrzeżach języka ogólnego, ponieważ pod względem gramatycznym należą do polshczyzny ogólnej, znaczna jednak część słownictwa tych odmian pozostaje dla ogółu społeczności niezrozumiała.

W opracowaniach lingwistycznych wskazuje się na zróżnicowanie stylistyczne języków (Wierzbicka 1965: 127). Gwara, którą K. Dejna (1998: 14) uważa za jedną „z odmian formalno-funkcjonalnych polskiego języka etnicznego”, także wykazuje wewnętrzne zróżnicowanie. Mowa środowiska wiejskiego służy przede wszystkim zaspokajaniu codziennych potrzeb komunikacyjnych mieszkańców i podobnie jak polshczyzna miejska stanowi zjawisko złożone, w którego opisie należy uwzględnić różne *warianty*.

Współczesną mówioną odmianę polshczyzny ludowej charakteryzuje dynamizm rozwojowy. Dialektolodzy podkreślają, że obecnie trudno spotkać na wsi osoby mówiące konsekwentnie gwara (zob. Kurek 1988: 50–54; Reichan 1999: 262–278). Gwary używają dziś przedstawiciele najstarszego pokolenia, pokolenie średnie stosuje gwarę z elementami polshczyzny ogólnej, potocznej, natomiast młodzież mówi polshczyzną standardową. Gwara, jako jeden z wariantów polshczyzny ludowej, obsługuje współcześnie sferę komunikacji charakterystyczną dla kontaktów prywatnych, wewnątrzrodzinnych, towarzyskich i nie jest dziś jedynym środkiem komunikacji językowej w środowisku wiejskim (zob. Wronicz 2007: 91–96). Ogranicza ona swe funkcje wobec polshczyzny ogólnej i potocznej oraz różnych odmian stylistycznych. J. Bartmiński (1977: 222) postrzega gwarę jako swoisty wariant funkcjonalny o określonym wyspecjalizowanym przeznaczeniu tematycznym